

Lokalhistorie eller lokalnostalgi?

*Anders W. Berthelsen:
Dalum-Hjallese bogen.
Forlaget Skulkenborg,
Odense 1996. 128 s.. 128 kr.*

Farvebilledet på forsiden viser et gadekryds. En varebil, en cyklist og to gående over for grønt i et fodgængerfelt. Bygningen til højre er en typisk butiksejendom. De originale mursten kan stadig ses i den øverste del af huset, men i gadeplan er der store butiksvinduer, markiser og facaden sovset ind i forretningens signalfarve, her flødebrun.

Billedet kan være fra en hvilken som helst dansk by. Men det er det ikke. Det er fra Dalum-Hjallese, hvilket står med store bogstaver på forsiden.

Aha. Bogen er altså en lokalhistorie. En genre forfatteren, Anders W. Berthelsen, i øvrigt også tidligere har virket i med bøger om andre af de tidligere sogne, Bolbro og Skibhus, der i dag er en integreret del af Stor-Odense.

En let gennembladning viser mange flotte billeder og små kalejdoskopske afsnit, der fortæller om Dalum Papirfabrik, klosteret, Odenses ældste ugeavis, håndbold, skoler, jernbanestationer, politiske foreninger. Stort og småt imellem hinanden. Fortid og nutid.

Hvis jeg havde tilknytning til stedet, ville jeg i bogen lede efter det, jeg kender. Der ville sikkert have været en bekendt på et af opstillingsbillederne fra gymnastikforeningen eller landbrugs-skolen. Imidlertid er jeg ikke fra området, så bogens flimrende billeder siger mig ikke meget. Kun enkelte af artiklerne er spændende, men de bygger vist nok mest på andres (større og

bedre?) bøger og tidsskriftsartikler; det er ikke til at vide, for der findes ingen direkte henvisning til hvor oplysningerne er stjålet fra; en litteraturliste bag i bogen råder kun delvist bod på dette.

Bogen er imidlertid lokalhistorie, og skal bedømmes som sådan.

Lokalhistorie er populært. Det er folks følelser til et sted, hvor de boede mens børnene voksede op, hvor de legede sammen med barndomsvennerne i skolen og kvarteret, hvor de kære forældre og bedsteforældre ofte også havde levet.

Lokalhistorie er ved at få sin ungdom igen. Man går tilbage i tid. De døde venner lever op igen. De nedrevne huse er nye og friske. Det er det trygge barndommens land (som måske ikke var så trygt endda, men det har tidens hukommelsestab heldigvis visket ud). Historien skal ikke fortælle noget nyt; den skal fortælle det gamle. Det er en souvenir fra den svundne tid, fra "de gode gamle dage" – som altid ligger 50-100 år fra nutiden.

Konceptet for lokalhistorie kan være: Der skal være billeder fra det lokale liv. Mange billeder. Tyngdepunktet skal ligge 40-70 år tilbage i tid; de må i hvert fald ikke være for nye. Så skal der være billedtekst, men ikke for meget. 10 linier maksimum.

Sådan er konceptet for et bogforlag, der tilbyder at udgive bøger for lokalhistoriske foreninger og arkiver. De lokale skaffer billeder og tekst; forlaget udgiver bogen.

Alle er glade. Lokalhistorikerne får en bog, som de ikke selv evnede at sætte sammen og få trykt. De lokale – især pensionister – får en julegavebog. Og forlaget tjener penge på det store oplag, for det er en god forret-

ning. Et af de største forlag er faktisk udenlandsk. Udgiverne kan sidde nede i Mellemeuropa, og alligevel udgive bøger om dansk lokalhistorie. Bare ovenstående koncept overholdes.

I forhold til disse ret bevidstløse udgivelser hæver Berthel-sens bog sig langt op i skyerne. Bogen er ikke kun lokal-nostalg. I en vis udstrækning vil den også kunne benyttes i skolen til at give skoleeleverne i området en vis forklaring på hvorfor deres aktuelle hjemsted ser ud som det gør. For os uden for Dalum-Hjallese er områdets udvikling blevet fortalt i let form; et stikordsregister ville dog have forøget nytteværdien.

Jørgen Burchardt

Elektronikvirksomheden Radiometer og kvinder

Vibeke Kold: En køn historie om elektronikarbejde. Kønsarbejdsdeling og ligestilling på det ikke-faglærte industrielle arbejds-marked 1945-1993. Belyst ved en analyse af elektronikvirksomheden Radiometer, Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelses Historie, skriftserie nr. 40. Danmark 1997. 325 s., 150 kr., ISBN 87-87739-44-5.

At der er sket forandringer i de sidste 50 år i forhold til kvinders position på arbejdsmarkedet, er helt åbenlyst. Der er større vilje til at ansætte kvinder i typiske mandejobs, og kvinderne har taget imod tilbudene. Derimod er det modsatte ikke tilfældet – mændene har ikke søgt jobs som almindeligvis varetages af kvinder. Vibeke Kold har undersøgt disse forhold på elektronikvirksomheden Radiometer.

Hun fokuserer her på de ufaglærte mænd og kvinders arbejde samt den forandring der er sket i de forskellige afdelinger i virksomheden. Men afsøger i den forbindelse også de faglærtes arbejde, antal osv.

Vibeke Kold har forestået, hvad jeg vil kalde grundforskning. Hun er utrolig omhyggelig i sin gennemgang af ændringer for hver enkelt afdeling, særlig i bogens første halvdel om kønsarbejdsdelingen. Firmaets opbygning giver bogens inddeling. Dette giver dog en noget tung og stiv opdelingen af bogen, som ikke for læseren gør det lettere at forstå og overskue al det, VK har fundet frem til i sin undersøgelse. Hun er så meget inde i Radio-meters struktur, begreber om arbejdet osv., at hun er fanget af deres terminologi. Således at f.eks. kontrolarbejdet og efterprøvningen af produktet bliver gennemgået for hver eneste afdeling. Tidsinddelingen er også bestemt af, hvordan firmaet har valgt at producere enten proces- eller produktorienteret i stedet for, at markante kønsbrud i arbejdsdelingen er bestemmende for periodeinddelingen. Det ville betyde, at en del gentagelser ville være undgået.

En sjov pointe VK kommer frem til er, at visse afdelinger er kønsdomineret af historiske årsager, f.eks. har printmontagen været kvindedomineret siden oprettelsen. Interviewpersonerne henviser som årsag, at sådan har det altid været. Kvinderne i afdelingen har i øvrigt ikke selv ønsket at få mænd ind, hvor SID's tillidsmand har forsøgt at bryde dette monopol. Men det, der hindrer en ophævelse af kønsopdelingen af arbejdet, skyldes i høj grad aktørernes kønsideologiske opfattelser. Den vigtigste faktor

til fortsat køns-adskillelse i nogle af afdelinger er afdelingsledernes og tillidsfolkernes holdninger samt deres vurdering af, at de kvindelige arbejdere foretrækker at arbejde sammen med kvinder.

Ligeledes overraskende er delkonklusionen, at jobrotation og afveksling i arbejdet har ført til mere ligestilling end de mange hensigtserklæringer om kønnes lige adgang til de forskellige ufaglærte jobs.

Vibeke Kold er temmelig vag omkring sit teoretiske udgangspunkt, og hvilket teoretisk problem der med denne afhandling søges løst. Det begrænses til de kønsbegreber hun vil bruge, samt hvad de betyder for hende. Det kunne med fordel være overvejelser omkring, hvordan samspillet mellem mennesker foregår på en arbejdsplads, hvordan elitepersoner (tillidsfolk og afdelingsledere) påvirker arbejderne på gulvet osv.

Der er derimod nogle interessante diskussioner af, hvad et interview kan give af informationer samt kildemæssige overvejelser omkring udsagnene. Det kedelige er, at Vibeke Kold har valgt at interviewe beslutningstagerne. Det gælder dog både ledere af afdelingerne og tillidsfolk fra SID og KAD. Det passer svært dårligt med, at hun ønsker at beskrive den konkrete kønsarbejdsdeling på Radiometer over tid. Det giver væsentlige problemer i forhold til at nå ind til kernen bag projektet, og det Vibeke Kold selv kalder det mest spændende ved at studere kønsarbejdsdelingen på en virksomhed: Muligheden for at se om kvinder og mænd, som arbejder side om side, rent faktisk også udfører det samme arbejde. Med Vibeke Kolds elite præsenteres vi for

intentioner og holdninger, og ikke for hvordan arbejderne opfatter forholdene. Hvilket jeg i den grad synes hører med, især når der fokuseres på forandringer. Det er blevet til en holdningsanalyse af, hvad værkfører og tillidsfolk mener, kvinder kan arbejde med. Ligeledes har VK brugt en del energi på om ligestillingen på virksomheden er sket med den rigtige begrundelse – nemlig ønsket om ligestillingen mellem kønnene. Det bliver af Vibeke Kold ikke betragtet som lige så fint, da SIDerne ønskede at komme ind på de kvindedominerede afdelinger for at få flere ufaglærte mænd ansat.

Det manglende teoretisk problem gør også, at analyser af den slags er ekstremt brancheorienteret, henvisninger til anden kønsforskning handler direkte om Radiometer eller om andre elektronikfirmaer. Det bliver således en isoleret analyse, der ikke sættes ind i en større sammenhæng, der får kønsforskningen videre.

Af konkrete resultater har VK fundet, at Radiometer i det store hele har søgt ligestilling i forhold til samme løn for samme arbejde siden ligestillingsloven fra 1973. Men at faglære og ufaglærte, der udførte samme arbejde, ikke fik samme løn. Lønforskellene bliver i 1970'erne mindre kønnene imellem, men større i 1980'erne hvor der ellers sker en udjævning i kønsarbejdsdelingen. Hvilket især skyldes at kvinderne var akkordløn i 1970'erne, som dog var lavere end mændenes, men hvis de knoklede, så kunne de få en løn, der lignende mændenes. I 1980'erne valgte kvinderne at overgå til timeløn for at få et mindre stressende arbejdsmiljø. Det kom til gengæld til at betyde lønnedgang i forhold til mænde-

ne på Radiometer, idet kvinderne har ringere lønmuligheder, fordi mændene var på akkord og havde mere overarbejde osv.

Vibeke Kold stiller en række relevante spørgsmål i forhold til, hvad der kan kaldes ligestilling. Betyder det eksempelvis, at arbejdstiden skal være den samme uanset køn, skal mænd og kvinder have lige meget overarbejde og skifteholdsarbejde for at være lige stillet? Eller skal der tages hensyn til, at kvinder oftere end mænd ønsker deltid, flekstid og fleksible forhold? Er meningen, at kvinder og mænd skal deltage i lige med kurser og efteruddannelser? Hvilket i praksis gør, at lønnen nok er den mest brugte og anvendelige indikator på om der er reel ligestilling mellem kønnene.

Det er med andre ord en afhandling om et væsentligt emne med mange interessante oplysninger om kønsarbejdsdeling og ligestilling.

Lone Palm Larsen.

Liverpools havnearbejdere tabte kampen

Michael Lavalette & Jane Kennedy: Solidarity on the Waterfront. The Liverpool Lock Out of 1995/96.

Liver Press, 1 & 3 Grove Road, Rock Ferry, Birkenhead, Wirral, Merseyside L 42 3XS 1996.

147 s., ill., 5.95 £.

ISBN 1871201063.

28 måneder kæmpede 500 lockoutede havnearbejdere ved Mersey havnen i Liverpool en hård og indædt kamp både for at komme tilbage til deres arbejde og for at bevare de grundlæggende rettigheder, som deres

forfælgere møjsommeligt havde tilkæmpet. Konflikten startede den 25 september 1995, hvor 20 arbejdere, som var beskæftiget af Torside havnekompaniet, blev bedt om at arbejde på overtid. Det skulle imidlertid ske under betingelser, som brød med de eksisterende kontraktforhold, og da arbejderne nægtede at arbejde under sådanne betingelser, blev de fyret. I løbet af de næste tre dage spredtes konflikten, og den 28. september var alle havnearbejderne i havnen med undtagelse af 30 skruibrækkere i kamp med Mersey-havneselekabet. I næsten 2 1/2 år kæmpede de 500 lock-outede havnearbejdere deres kamp for at blive genansat, men den 26. januar 1998 opgav de på trods af den støtte, de modtog fra andre arbejdere, at fortsætte kampen. Lock-out'en havde varet 850 dage, men var endt med nederlag.

Lockouten af de 500 arbejdere går i virkeligheden tilbage til 1989, hvor Thatcher-regeringen ophævede den Nationale Havnearbejder Ordning, som i 1947 var blevet indført af den daværende Labour-regering til sikring af havnearbejdernes rettigheder. Selv om ordningen fra 1947 ikke eliminerede alt løsarbejde, fjernede den dog arbejdsgivernes frihed til at hyre og fyre efter behag og gav arbejderne større tryghed i ansættelsen. Med ophævelsen af 1947-ordningen blev alle havnearbejdernes hårdt tilkæmpede rettigheder gennem mere end 100 års faglige kampe afskaffet. Ordningens ophævelse førte til strejker i alle britiske havne, men med de antiorganisatoriske love og hjælp fra regeringen i ryggen lykkedes det arbejdsgiverne at smadre strejkerne. Resultatet var, at fagforeningerne i samtlige britiske hav-

ne på nær Liverpool blev knust. Havnearbejderne i Liverpool var de eneste, der var i stand til at fastholde den faglige organisation efter strejken i 1989.

Baggrunden for afskaffelsen af den nationale havnearbejderordning var, at en fast ansættelse harmonerede dårligt med den ny tids krav om øget "fleksibilitet". Havnenes arbejdsgivere stillede derfor samstemmende krav om en tilbagevenden til løsarbejderprincippet. I tiden efter 1989 er stort set alle britiske havne vendt tilbage til deltids- og løsarbejderansættelse, ligesom også lønningerne er dalet støt. Ophævelsen af ordningen fra 1947 var ledsaget af et angreb på fagbevægelsen. Efter 1989 skete der i Hull, London, Bristol, Southampton og i andre store havne det, at organiserede havnearbejdere blev fyret, ofte ulovligt, og erstattet af ikke-organiseret eller følgelig arbejdskraft, som arbejdede hårdere for færre penge. Liverpool-havnearbejdernes kamp var således også et forsøg på at opretholde fagforeningens tilstedeværelse på havnen.

Det er på denne baggrund den nylig afsluttede konflikt skal forstås. Lavalette og Kennedy giver således udtryk for, at kampen efter deres opfattelse var "produceret" med henblik på at få fyret havnearbejderne og knust fagforeningen. Arbejdsgiverne ved Mersey-havnen ville ikke længe finde sig i besværet med at have en organiseret arbejdsstyrke, som insisterede på anstændige arbejdsforhold og lønninger til arbejderne.

Lavalette og Kennedys bog er en beskrivelse af, hvordan den snigende tilbagevenden til løsarbejderansættelsen har påvirket arbejdet og familielivet hos havnearbejderne i Liverpool siden

afskaffelsen af 1947-ordningen. De gør i bogen rede for, hvordan ordningens ophævelse har ført til angreb på tillidsmændenes organisation og forringelse af arbejdsbetingelserne, uden at transportarbejderforbundet (TGWU) har været i stand til at forsvare sine medlemmer.

Ud over at beskrive havnearbejdernes og deres familiers kamp analyserer bogen, hvordan såvel de nationale som de internationale strategier påvirkede kampens forløb. I indledningen berettes der om, hvordan kampen startede med at fem arbejdere blev fyret, da de fik besked på at bryde en aftale og arbejde på et skib med kort varsel og uden overtidsordning. Dagen efter blev yderligere 80 arbejdere fyret, og på tredjedagen blev der etableret strejkevagter af Torside-arbejdere ved indgangen til containerterminalen i Seaforth. På fjerdedagen erklærede havneselskabet, at havnearbejderne havde fyret sig selv, og efterfølgende blev der udfærdiget nye kontrakter til ca. 200 arbejdere.

Bogen er opbygget i syv kapitler. I det første giver forfatterne en kort oversigt over havnearbejdernes historie og kultur, idet de viser, hvordan fortiden altid er med os. I kapitel to ser forfatterne på de forandringer, der er sket på havnen siden ophævelsen af den nationale havnearbejderordning i 1989. Her fokuseres der frem for alt på løsarbejderansættelsens sociale omkostninger for havnearbejderne og deres familier. Kapitel tre handler om kvinderne på havnefronten, den gruppe, hvis levemåde er blevet forandret mest dramatisk af begivenhederne siden september 1995. Kapitel fire fokuserer på begivenhederne i 1995/96 og giver en kronologisk fremstilling

af kampen frem til efteråret 1996. Kapitel 5 og 6 beskriver den solidaritet, som havnearbejderne har opnået. Kap. 5 behandler den britiske solidaritet og kap. 6 den internationale. I det afsluttende kapitel ser forfatterne på fremtidsudsigterne og mulighederne for at der kan ske et balanceskift bort fra havneselskabets profitmaximeringsfremskud og til fordel for bedre jobs og arbejdsbetingelser, samt flere fuldtidsansatte havnearbejdere i Mersey-havnen.

Lavalette og Kennedy, der er lektorer i social politik og socialt arbejde ved afdelingen for sociologi på Liverpool universitet, har gennem hele kampen fulgt havnearbejderne og deres familier på nært hold. De har været med ved de ugentlige massemøder og på internationale og nationale støttekonferencer, hvor de har interviewet lockoutede arbejdere og deres hustruer. Store dele af bogen er baseret på interviews med kampens deltagere. Når det er muligt lader forfatterne således de deltagende fortælle historien med deres egne ord. For at understrege, at det drejer sig om en 'human story', ledsages den analytiske fremstilling af konflikten desuden af en række sideløbende korte miniporætter af de ledende deltagere i kampen, dvs. især havnearbejdere og deres hustruer.

Lock out'en i Liverpool er uden tvivl en historisk kamp, hvis historie nødvendigvis må fortælles. Eftersom der i dag er en generel tendens til, at alle arbejdere overalt i Storbritannien – ja overalt i verden – i stigende grad tvinges ind i løse deltidsansættelsesforhold, må den kamp, som Liverpools havnearbejdere har kæmpet, samtidig betegnes som eksemplarisk. Når

man ser, hvilke groteske konsekvenser den nyliberalistiske laissez-faire kapitalisme har for de arbejdende overalt i verden, er det svært at forstå, hvordan nogen kan prise samfund med en sådan brutalisme som civilisationens højdepunkt.

Svend Aage Andersen

Solidaritet og rigtige skraldemænd

Hans Erik Madsen: Vi tog skraldet – historien om de rigtige skraldemænd i Århus.

Århus 1997. 222 s., 235 kr., ISBN 87-7724-739-6.

■ Danmark er arbejdere som gruppe oftest kun synlige i mediebilledet, hvis der er konflikter. I årene fra 1993 til 1996 var en markant undtagelse herfra skraldemændene i Århus. Som bekendt blev hele denne gruppe arbejdere i 1996 fyret, efter i fællesskab at have strejket for genansættelse af deres tillidsmand. Nu har en af dem, der betegner sig selv som rigtig skraldemand, skrevet en bog om disse oplevelser. "Vi tog skraldet" er opdelt i 5 kapitler: Om arbejdspladsen, klubben, konflikten, efterspillet, og en afslutning: "Skraldemandsmodel, arbejderstyre og solidaritet – et alternativ."

Bogen starter med at beskrive arbejdsdagene, som de var: "Det gik slag i slag alligevel. Næsten på faste minuttal uge efter uge, måned efter måned, år efter år havde de tømt mini-containere og de sorte spande. De kendte gud og hvermand. De vidste lige præcis, hvornår moderen fra nummer 45 med de to småpiger satte sig ind i bilen for at køre ungerne i børnehaven." Om fæl-

lesskabet og sammenholdet blandt skraldemændene hedder det: "Det store flertal af vi skraldemænd opdagede i praksis, at der var en anden vej end den socialdemokratiske, og vi selv kunne få indflydelse og ændre på vores liv som skraldemænd. Det var vel i realiteten den erkendelse, der gjorde, at det blev en god arbejdsplads med spræl i, hvor det at stå sammen og hjælpe hinanden blev krydret med en fandens god humor, mange herlige oplevelser og masser af socialt samvær."

Skraldemændenes faglige klub fik på et tidspunkt navnet KA-OS, en forkortelse af Klubben Af Organiserede Skraldemænd i Århus. Med megen humor beskriver forfatteren, hvor svært det var for firmaet at acceptere dette navn. Hele den uortodokse måde, det faglige arbejde foregik på, begyndte i 1986, da den gamle klubbestyrelse blev væltet. Den nye bestyrelse havde som sin grundpille "direkte demokrati". Når spørgsmål på arbejdspladsen, faglige spørgsmål, skulle afgøres, foregik det altid på morgenmøderne. Herom skriver forfatteren: "Men i det daglige var det morgenmødet, der blev det afgørende demokratiske instrument i vores faglige arbejde. Retten til afholdelse af morgenmødet blev officielt indføjet i overenskomsten i 1993." Forfatteren mener ikke, at den måde at lave fagligt arbejde på, faldt i god jord hverken hos arbejdsgiveren eller ved den lokale SID-afdeling, som han betegner som pampere. Det modereres dog på side 26, hvor forfatteren skriver, at den kritik skraldemændene kom med af SID var sund kritik fra venstre. Men at Århuskraldemændene også ønskede deres form for direkte demokrati ind-

ført i landsklubben for skraldemænd, faldt ikke i god jord hos SID-toppen.

Størstedelen af bogen omhandler naturligvis de konflikter, som til sidst førte til afskedigelsen af skraldemændene. Forfatteren gennemgår hele den udvikling, det faglige arbejde, konflikterne og modsætningsforholdet til ledelsen førte med sig. Som i en skønlitterær bog skrider handlingen frem, og den udvikling, der skete, analyseres skridt for skridt. Solidaritet med Ri-bus chaufførerne, skraldemandsorlovsordningen og et mere og mere anstrengt forhold til ledelsen af arbejdspladsen. Ud fra sin politiske holdning fremlægger og fortolker Hans Erik Madsen sagsforløbet. Og gennem hele læsningen af bogen fastholdt den undertegnede på samme måde, som en god roman kan gøre det. For bare at nævne humoren i titlen på en sang lavet til konflikten: Har fru en skidt i dag til skraldemanden. Eller titlen på den sang, Hans Erik Madsen mener at vide, at man sang i SID's forbundshus om konflikten: I Danmark er der syv anarkister tilbage, og de fire af dem er ansat, eller var ansat, på Århus Renholdningsselskab.

Bogen er i allerhøjeste grad debatskabende. Her er jeg helt enig med forlaget, som i en pressemeddelelse kalder bogen for "altid vedkommende og partisk". Dele af den kunne eller burde være obligatorisk stof for nyvalgte tillidsmænd rundt om på arbejderbevægelsens tillidsmandsskoler. Om fagbevægelsens fremtid skriver 5 af forfatterens tidligere kollegaer i bogens forord: "Fagbevægelsen er midt i sin selvskabte døds-kamp. Den fungerer desværre nu som en jernvæg mod alle de gode ideer,

der ser dagens lys blandt de menige arbejdere." Personligt mener jeg nu nok, at såvel disse ord i forordet som forfatterens negative erfaringer og holdning til den socialdemokratiske del af fagbevægelsen, som den skinner igennem i bogen, er lidt unuancerede. Men samtidig med har han selvfølgelig ret i, at der i en stor faglig organisation som SID er en masse potentiale, eller som det hedder med et moderne udtryk i dag: Græsrodder, som burde gøre sig gældende i samfundsdebatten. Netop dette var jo et særkende ved de rigtige skraldemænd, at de var nogle af de ganske få ufaglærte arbejdere, som i 1990'erne har haft indflydelse på samfundsdebatten.

Bogens sidste kapitel er både som afslutning og i forsøget på at "samle erfaringerne op", for tyndt. Eller for at skære det ud i pap: Har efter min mening væsentlige mangler. Skraldemændenes ugentlige arbejdstid var på grund af deres akkordsystem på 25-30 timer. Sled akkordsystemet dem ikke ned? Striden om ikke at slæbe to spande ud ad gangen nævnes. Også at det blev et af de argumenter, der blev brugt imod skraldemændene under konflikten. Forfatteren er i afslutningen meget inde på arbejdernes selvforvaltning af deres arbejdsplads. Her undrer det mig, at han ikke inddrager erfaringerne fra de kooperative virksomheder. Hans teoretiske overvejelser virker efter min mening ikke overbevisende, men som jeg tolker dem mere udsprunget af personlige følelser, fremfor teoretiske tanker og overvejelser. De løsninger, han forestiller sig som udgangspunkt efter en eventuel sejr for skraldemændene ved voldgiften i 1996, finder jeg mere romantiske end realistiske.

Der fremlægges ikke et brugbart alternativ til det kapitalistiske system i bogens afslutning.

Men som partsindlæg om arbejdsconflikter i dagens Danmark er det en usædvanlig god bog. Med varme, humor og indsigt fortælles om med- og modspillere, de gode og de onde, og den smerte det var for såvel forfatteren som for de fleste af hans kollegaer, da de gode tabte kampen for deres rettigheder.

John Juhler Hansen

Socialdemokratiet i Skive

Kaj Ove Miltersen og Niels Mortensen: Fælles vilje Fælles virke. Socialdemokratiet i Skive 100 år 1898-1998.

Udgivet af Socialdemokratiet i Skive 1998.

Trykkested: Centraltrykkeriet Skive A/S.

ISBN 87-986811-0-9

40 sider, illustreret. Pris: 50.- Kr. i boghandelen.

Under overskriften: Skive bliver en 'rød' by 1898-1929 indledes dette jubilæumsskriftet med et kapitel om arbejderbevægelsens start i Skive.

Bødkerne, byggefagene og jernindustrien fik skabt fagforeninger i løbet af 1890'erne, der var større problemer med de ufaglærte, og den HK-afdeling, der blev oprettet i 1900 blev 'smadret' af arbejdsgiverne i 1902 for først at genopstå i 1907. Også oprettelsen af en socialdemokratisk forening gav problemer. Den første fra 1891 overlevede kun et års tid, og først i 1898 lykkedes det igen at få en socialdemokratisk forening i gang. Man havde endda en så populær agitator som Peter

Sabroe til at samle de interesse-rede.

Et vigtigt led i kampen om den politiske magt var den socialdemokratiske presse, og redaktørerne på Skive Socialdemokrat var nøglepersoner i det politiske arbejde i byen.

Foreningens aktiviteter og de politiske kampe om pladserne i byrådet beskrives, og kapitlet slutter med Socialdemokratiets erobring af borgmesterposten i 1929.

Skives første to socialdemokratiske borgmestre, Valdemar Johansen og Woldhardt Madsen, der sad i henholdsvis 7 og 31 år, omtales. Deres arbejde bestod i høj grad i at modvirke de økonomiske problemer, som prægede landet i 1930'erne og at udvikle byen til et moderne samfund.

Som beskæftigelsesarbejde indrettede man en kommunal badestrand ved Skive Fjord, beplantede store hedearealer, byggede et nyt stadion og anlagde en ringvej.

Også de problemer i forbindelse med besættelsen berøres, blandt andet tyskernes beslaglæggelse af skolerne og for partiforeningen nødvendigheden af at afbrænde medlemskartoteket og fjerne foreningsprotokoller, så det ikke faldt i forkerte hænder.

Som en virkning af besættelsestiden kom kommunisterne ind i Skive Byråd for første og eneste gang ved valget i 1946.

Et kapitel handler om 'Plan og vækst' og fortæller om Skive i 1950'erne. Man fik blandt andet indlemmet et landsogn, flyttet banegården så togene kunne køre direkte igennem og udvidet havnen. Man fik også et seminarium til Skive og senere et kommunalt gymnasium.

Hele historien igennem beskrives de forskellige personer, som

indgår i handlingen, og man får også et indtryk af, hvilke politiske spørgsmål, man har dystet om i byrådet.

Det var en lidt trist jubilæums-gave, at socialdemokraterne i Skive ved valget i 1997 for første gang siden 1929 er kommet i opposition; men i den afgående formands efterskrift i bogen giver han en opskrift på, hvordan det skal lykkes for partiet at vinde borgmesterposten tilbage.

Der er mange fine illustrationer i hæftet, og fordelt i afsnitte er trykt lister, der viser Folketingskandidater i Skivekredsen 1898-1929, foreningens medlemstal 1898-1929, valgresultaterne i Skive i de 100 år, som beskrives, og socialdemokratiske byrådsmedlemmer fra 1929 til 1970.

På sidste side er en liste over trykte- og utrykte kilder.

Birgit Andreassen

Bygningsarbejdere på Vestegnen

Lars H. Nielsen: Vi har bygget på Vestegnen i 100 år. Faglig historie fra værksteder og byggepladser.

Udgivet af TIB, Træ-Industri-Byg, afd. 28, Glostrup, 1997

Trykkested ikke angivet.
Intet ISBN-nummer.
44 sider, illustreret.

Forfatteren, der er uddannet som maskinsnedker og er medlem af afdelingsbestyrelsen i TIB afd. 28, skriver i sit forord, at han har deltaget i et undervisning i lokalhistorie på Høje-Taastrup gymnasium, før han gik i gang med at samle stof til det foreliggende jubilæumsskrift.

Hans kilder er hovedsageligt

tidligere udgivne jubilæumsbøger på træ-området.

Som indledning får man lister over de fagområder, der er organiseret i den jubilerende fagforening, og de kommuner, som fagforeningens geografiske område dækker.

Derefter kommer nogle afsnit, der i korte træk fortæller træarbejdernes historie fra laugs-tiden til industrialiseringen. Her nævnes tømmerstrejken i 1794, den syge- og begravelseskasse, der blev dannet efter næringsfrihedsloven i 1857, de første fagforeninger og septemberforliget i 1899.

Tømmer- og Snedkerforeningen Københavns Amts 2. Afdeling i Taastrup, der blev startet i 1897, var den første af sin art på Københavns vestegn. I 1903 startedes en afdeling i Ballerup, og i 1910 stiftedes en afdeling i Glostrup som udbrydere fra Taastrup afdelingen. Hver af disse afdelinger får et afsnit, hvor deres historie fortælles indtil de igen samles til en forening i 1970 med adresse i Glostrup.

Kooperationen bliver også behandlet med under-titlen: Den smukke ælling – Den grimme svane. Her forklares baggrunden for oprettelsen af de kooperative virksomheder: Bygnings-snedkerens Aktieselskab, Tømrersvendenes Aktieselskab og Murersvendenes Aktieselskab, der blev dannet under lockouten i 1899. Der fortælles også om baggrunden for, at mange af de kooperative virksomheder har måttet lukke.

De næste afsnit handler om nogle af de fagforbund, der har søgt om sammenlægning med Snedker- og Tømrerforbundet. Det drejer sig blandt andet om Sadelmager- og Tapetsererforbundet, Linoleumspålægernes Fagforening og Maskinsnedker-

ne, der alle havde for få medlemmer til at have deres egen A-kasse.

I de sidste kapitler fortælles om de mange opgaver, som en fagforening arbejder med i dag.

Bogen er rigt illustreret dels med fotos dels med grafik, og der er en litteraturliste, der blandt andet indeholder titler på de tidligere jubilæumsskrifter, der har tjent som inspirationskilde for forfatteren.

Birgit Andreassen

Da Norden fik en Tito

Torgrim Titlestad: I Stalins skygge. Om korleis ein politisk leiar byggjer og taper makt. Peder Furubotn, NKP og SUKP 1945-49, 96 s., Fagbokforlaget, Stavanger 1997, ISBN 82-7674-143-6.

I november 1996 blev den norske historiker Torgrim Titlestad doktor på en afhandling om den norske kommunistleder Peder Furubotns dramatiske fald i 1949. Afhandlingen udkom sidste år i en noget ændret udgave og kan nu købes og læses.

Titlestads bog er en milepæl i nordisk kommunismeforskning, fordi den sammen med Kurt Jacobsens bøger er blandt de første, som intensivt har baseret fremstillingen på kilder fra de russiske arkiver. Den er samtidig bind 4 i en uafsluttet biografi om Peder Furubotn, som Titlestad har skrevet på siden halvfjerdsenerne.

Peder Furubotn er en nærmest mytologisk skikkelse i norsk arbejderbevægelse. Han var udlært møbelsnedker og var aktiv i fagoppositionen i Bergen og på Arbeiderpartiets (DNAs) venstrefløj. Da DNA blev splittet i 1923, gik Furubotn med venstre-

fløjen og blev den første generalsekretær i NKP. I 1930 blev Furubotn kaldt til Moskva og udskiftet med folk, som var uddannet i Moskva. I 1938 fik han lov til at rejse hjem til Norge. Under krigen var Furubotn aktiv i modstandsbevægelsen og vendte herigennem tilbage til ledelsen og generalsekretærposten. I 1949 blev han, selvom han havde flertallet bag sig, afsat med magt og under megen opmærksomhed. Han blev ved den lejlighed udråbt til Nordens Tito.

Selvom *I Stalins skygge* er en slags bind 4 i en biografi, bryder den fuldstændig med biografens form. Det som nemlig udgør bogens overordnede tema er, som undertitlen siger, hvordan en politisk leder opbygger og mister magt. Afhandlingen fremlægger således et teoretisk apparat omkring lederskab og bruger Furubotn som eksempel. Det som i forhold til ledelsesteori gør kommunistiske ledere til et særligt tilfælde, eller et tilfælde som mere får dem til at ligne underafdelingsledere i en multinational korporation, er naturligvis deres afhængighed af ledelsen i Moskva.

Jeg synes imidlertid, at bogens indsats ligger i det historiske mere end i udviklingen af management-teori. Det egentlige slag, den store indsats, det er opbygningen af den hidtil ukendte kildemængde som sandsynliggør, at perioden 1945-49 ikke blot formede NKP i samspil med SUKP/Sovjet med at udviklingen lå i hænderne på SUKPs ledelse, i sidste instans på Stalin. De dokumenter Titlestad bygger på er dels en omfattende indsamling af mundtlige kilder og dels af materiale fra Kominterns arkiv (for perioden frem til 1943) og fra SUKPs udenrigsafdeling.

Det billede han tegner af udviklingen af forholdet mellem de to partier er meget sigende for relationer i den kommunistiske bevægelse. Måske adskiller NKP sig fra DKP derved at Norge havde en større strategisk betydning for russerne end Danmark.

I norsk kommunismeforskning står traditionelt to forskellige tolkninger overfor hinanden. Titlestad har i flere sammenhænge fremhævet russerne som de virkelige aktører, mens Terje Halvorsen har understreget de norske aktørers betydning. Han ser partikampen som en mere regelret udrensning end Stalins forsøg på at komme af med Furubotn.

Uviljen mod Furubotn går efter Titlestads bog tilbage til hans afsættelse i 1930 og ikke mindst til hans ophold i Moskva fra 1930-38. Det var en periode, hvor han i perioder var stærkt alkoholiseret. Men også Furubotns nationale position under modstandskampen skulle forringe hans papirer, idet det kunne gøre ham mindre modtagelig for tryk fra Moskva. Og selvom Furubotn virker som en meget loyal og troende kommunist, er der tegn på 'en national' linje i de første efterkrigsår i NKP. I sin afhandling argumenterer Titlestad for, at Furubotn samtidig med disse forhold bliver en brik i en magtkampen mellem Zhdanov og Malenkov i årene 1946-48. Vi ved, at Stalin yndede den slags modsætninger i sin nærmeste omgangskreds og spillede med i dem.

For mig at se argumenterer Titlestad hinsides enhver tvivl for at Moskva – især i den sidste fase – er den afgørende aktør. Derimod ligger det lidt tungere med håndfaste beviser for, at det var Stalin personligt, som stod bag aktionen mod Furubotn. Det kunne naturligvis have været in-

teressant at vide, men dokumenterne viser det ikke. Det kunne muligvis hænge sammen med fornuften i Titlestads anden delhypotese, nemlig at Furubotns aktier stiger og falder med Zhdanovs magt. For er det muligt betyder det, at der var et vist råderum for enkeltpersoner i den øverste ledelse til at handle på egen hånd. Jeg tror denne type tese er vigtig for at forstå karakteren af det sovjetiske statsapparat. Megen af den nyere forskning i den nazistiske stats historie peger på, at den ikke var monolitisk og til enhver tid ikke kun udtrykte én vilje, nemlig Hitlers. Jeg tror man må anlægge den samme analysestrategi overfor Sovjet-staten. Selvom Stalin havde uindskrænket magt – og brugte den – havde statsapparatet et omfang som gjorde total beherskelse umulig. Tesen om at Furubotns skæbne er knyttet til Zhdanovs (Zhdanov mister sin magt og dør i 1948) kan ikke bevises og den fremtræder i bogen kun som en hypotese.

Hvorvidt SUKP er den afgørende aktør i de første efterkrigsår synes jeg er mere usikkert. Og det kunne harmonere meget godt med det indtryk jeg har af det danske materiale i SUKPs arkiv. Her ser det ud som om SUKP i 1945-46 først skal til at finde sine ben i forhold til de nu formelt selvstændige kommunistpartier. Det ser ud som om det er danskerne, som beder russerne om at blande sig, hvad de så gør mere og mere. Noget tilsvarende kunne være tilfældet i Norge.

Torgrim Titlestads bog er, disse indvendinger til trods, et imponerende stykke historisk forskning. I nordisk kommunismeforskning er han helt i front. Selvom Titlestad skriver på ny-

norsk bør det ikke afskrække nogen. Det er én af de første bøger som på solidt kildemateriale kan stille så relevante spørsmål om kommunistisk lederskab. Og så er det et uomgængeligt bidrag til norsk kommunistes historie.

Morten Thing

En norsk kommunistleders utvikling

Torgrim Titlestad:

Fortielsen. Den kalde krigen og Peder Furubotn

Erling Skjalgssonselskapet,

Stavanger 1997. 239 s.,

ISBN 82-91640-02-5.

Peder Furubotn kunne før sin død i 1975 se tilbake på et dramatisk og omskiftelig liv. Han manglet kun to stemmer på å bli valgt til Det norske Arbeiderpartis sekretær framfor den senere mangeårige partileder og statsminister Einar Gerhardsen i februar 1923. Ved splittelsen i november samme år ble han den første sekretær i det nystiftede Norges Kommunistiske Parti (NKP) og i 1925 ble han valgt til formann. I 1930 ble han imidlertid avsatt av Komintern og kalt til Moskva. Der arbeidet han bl.a. i RFI, men ble i stigende grad marginalisert og slet med alkoholproblemer. Etter sin hjemkomst i 1938 ble han NKPs Vestlandssekretær i Bergen. Etter den tyske okkupasjonen etablerte han seg som kritiker av den sentrale partiledelsens linje og krevde klarere nasjonal markering. Etter 22. juni 1941 sto han fram som den fremste talsmann for mer militante kampformer og ble nyttårsaften 1941 igjen valgt til generalsekretær. Han ble slik partiets krigsleder og hadde heltestatus i 1945.

Etter krigen viste det seg sterke motsetninger mellom Furubotn og en del av NKPs gjenlevende førkrigsledere. Dette slo ut i den såkalte "oktobereksplosjonen" i 1949, da en utrenskning ble innledet som førte til at Furubotn og 170 av hans tilhengere ble ekskludert av partiet. Mange hundre andre forlot partiet i protest. Deretter og til sin død var Furubotn partiløs, men hadde en "menighet" av nære og fjernere tilhengere – en menighet som riktignok hele tiden skrumpet inn – som fortsatt spilte en rolle i arbeiderbevegelsen og i flere tverrpolitiske aksjoner.

Torgrim Titlestads foreldre var to av Furubotns nære medarbeidere fra krigstiden og holdt fast ved ham til hans død. Titlestad er selv historiker ved Høgskolen i Stavanger. Han publiserte allerede på 1970-tallet på de første bind av en Furubotn-biografi, og i 1996 disputerte han på en avhandling om NKP og SUKP 1945-1949, som langt på vei også kan leses som en politisk biografi om Furubotn for samme tidsrom. Med foreliggende bok er dermed biografi-prosjektet sluttført.

Titlestad hevder – bl.a. i forordet – at Furubotn var den enkeltperson i Norge som ble sterkest utsatt for den kalde krigens virkninger. Det kan saktens diskuteres, men han har utvilsomt rett i sin påpekning av Furubotns unike stilling: han ble utsatt for sanksjoner fra begge sider i denne krigen. Det slo ut dels i fortielse – jfr. bokens tittel – dels i systematisk mistenkeligjøring og demonisering. Fortielsen gjaldt bl.a. motstandsinnsatsen under krigen. For NKPs motstandere skulle NKPs – og dermed Furubotns – motstand helst ikke nevnes, mens NKP selv i 1949-50

hadde unnsagt sin krigsleder og stemplet hans motstandspolitikken som borgerlig nasjonalisme. Så måtte det selv også gjøre Furubotn til ikke-person.

Mistenkeligjøringen gikk så langt som til agentbeskyldninger og -insinuasjoner. Blant annet kunne Aksel Larsen i 1950 rapportere i Moskva at Furubotns videre virksomhet var finansiert av Tito (s. 79), og en sovjetisk rapport meldte om angivelige møter med amerikansk etterretning (s. 80). Andre beskyldte ham for i hemmelighet fortsatt å arbeide for Moskva, og det nye pionerverk om det norske overvåkingspolitiske historie bekrefter at Furubotns tilhengere også etter 1950 fortsatt ble registrert og sto på de utarbeidete interneringslistene på lik linje med sine tidligere partifeller i NKP.

Dette siste bind dekker en periode der hovedpersonen er parti- og organisasjonsløs. Furubotn måtte virke gjennom uformelle nettverk og grupper, noe som i motstandernes øyne økte grupperings konspirative karakter. Titlestad har løst sitt problem som forfatter ved å ta opp Furubotns direkte eller indirekte initiativ eller medvirkning i en rekke enkeltsaker på 1950-tallet og fram til begynnelsen av 1960-årene, da grupperingen spilte en viktig rolle i de tverrpolitiske kampanjer mot atomvåpen og norsk medlemskap i EEC. Dette brakte dem i motsetning også til det nystartede norske SF, som her konkurrerte med Furubotn-gruppen om innflytelse. Dette er aspekter denne anmelder gjerne ville ha sett bredere behandlet, men som Titlestad omtaler relativt kortfattet.

Sentralt i Titlestads framstilling står i stedet den såkalte "produktivitetspolitikken" til

Furubotn. Det var en faglig strategi som først fikk gjennomslag gjennom Furubotns disippel Ragnar Kalheim, klubbformann på det store skipsverftet Aker i Oslo, men som deretter spredte seg til andre deler av skipsbyggingsindustrien og videre til andre bransjer og industrier. Den ga Furubotn-gruppen en relativt sterk innflytelse på en rekke store industriarbeidsplasser på 1950- og 60-tallet. Påvirkningen til de skandinaviske naboland ser derimot ut til å ha vært liten, selv om Titlestad gir sporadiske eksempler på dansk interesse (s. 110-111).

Strategien gikk ut på å bevirke en endring i arbeidernes mentalitet og atferd til bedriftens produktivitetskrav. Bedriftsklubb og arbeidere skulle medvirke helhjertet og positivt, mot garantert rett til utbyttedeling og økt innflytelse. Slik skulle arbeiderne etterhvert sikre seg den faktiske "kontroll" over produksjonsprosessen allerede under kapitalismen og samtidig motvirke den fremmedgjøring kapitalismen bevirket. Den endrete status mange bedriftsklubber fikk på 1960-tallet – fra "part" til "partner" – hadde utvilsomt Furubotn-gruppens virke som en av sine forutsetninger.

"Produktivitetspolitikken" skulle på lengre sikt være en "strategi for samfunnsomdanning" (s. 19). Dens relative suksess viser at Furubotn maktet å trekke opp denne visjonen på en overbevisende måte for sine tilhengere. Men samtidig blir vi ik-

ke noe sted i boken presentert for faser og helhet i denne strategien – enn si av noen analyse av hvordan tradisjonelle eiendoms- og maktstrukturer skulle endres. Jeg tror ikke det primært er forfatterens feil. Snarere er det vel slik at en mer omfattende analyse aldri ble utarbeidet og en mer gjennomarbeidet strategi aldri fantes. Her tror jeg personlig en viktig grunn til frafallet av tilhengere mot slutten av 1960-tallet ligger.

Titlestads bok ligger nær det Morten Things har kalt "elskebiografi". På sin vanlige velskrirende måte – på vanlig "bokmål", som faller danske lesere lettere enn den "nynorsk" Titlestad ellers benytter – gir han et godt bilde av Furubotns sterke sider og av den lite generøse behandling som ble ham til del. Men jeg synes Titlestad samtidig kunne inntatt en noe mer kritisk posisjon overfor hovedpersonen selv. Titlestad har en viss tendens til å ville forklare avvisning av Furubotn og hans ideer med "fordommer" og vanetenkning – og frafall – som Kalheims politiske brudd med Furubotn – med psykologiske mekanismer (s. 135-136). Sjeldnere søker han forklaringer i Furubotns egen tenkning og utvikling. Var det ikke en utvikling i Furubotns produktivitetstenkning i løpet av 1960-tallet som forskjøv tyngdepunktet fra makt og struktur til individ og "arbeidet adler mannen"-tankegang – og kan ikke det forklare frafall fra de tillitsvalgte i fagbevegelsen? I tillegg

kom, som Titlestad påpeker, Furubotns omvendelse til tilhenger av norsk medlemsskap i EEC i 1967, mens Kalheim og andre "furubotniker" i metallindustrien forble klare motstandere.

I sum et velskrevet og kyndig avslutningsbind – med Titlestads vanlige markante synspunkter – om en fascinerende og kontroversiell personlighet i norsk arbeiderbevegelse.

Terje Halvorsen

Litteratur

T. Titlestad, Peder Furubotn 1890-1938, Oslo 1975, *Stalin midt imot. Peder Furubotn 1938-1941 og I kamp, i krig. Peder Furubotn 1942-1945*, begge Oslo 1977.

T. Titlestad, *I Stalins skygge. Kampen om NKP 1945-1949*, Bergen 1997. Dette er bokversjonen av avhandlingen. Jfr. Kurt Jacobsens opposisjonsinnlegg i (Norsk) *Historisk Tidsskrift* nr. 4, 1997, Titlestads svar i nr. 1, 1998 og denne anmelders kommentar i nr. 2, 1998.

Jfr. T. Titlestad, "Politisk press i nasjonale krisetider. Peder Furubotn i norsk forskning", i *Arbejderhistorie* nr 1, 1997.

T. Bergh og K.E. Eriksen, *Den hemmelige krigen. Overvåking i Norge 1914-1997*, bd. 1 og 2, Oslo 1998.

Jfr. f.eks. T. Halvorsen, *Jern og Metall 100 år, bd. 2 1940-1991*, Oslo 1991, s. 344ff.

M. Thing, *Portretter af 10 kommunister*, København 1995, s. 274.